

Leonardo da Vinči

Rukopisi

1

Prevela

NADA UZELAC

Sadržaj

Edvard Makardi: Beleška o rukopisima	7
Skraćenice	23
Preambula	25
Filosofija	29
Aforizmi	56
Anatomija	61
Uporedna anatomija	157
Fiziologija	164
Prirodna istorija	169
Razmere čoveka	171
Lekovi	179
Optika	180
Akustika	226
Astronomija	237
Botanika	263
Geologija	272
Fizička geografija	278
Topografske skice	319
Vazduh	333
Letenje	363
Mašina za letenje	453
Kretanje i težina	463

BELEŠKA O RUKOPISIMA¹

U uvodnim redovima sveske rukopisa, u kojima stoji: „Započeto u Firenci, u kući Pjera di Braća Martelija, na dan 22. marta 1508. godine“, koji se danas nalazi u Britanskom muzeju (Ruk. Arundel 263), Leonardo objašnjava metodu njene kompozicije. Papyrus može da posluži za sumiranje utiska koji ostavlja čitava masa Leonardovih rukopisa. „Ovo će“, kaže on, „biti zbirka bez reda, sastavljena od mnogo listova koje ovde prepisujem, nadajući se, pored toga, da ću ih postaviti na odgovarajuća mesta, prema temi koju razmatraju; i verujem da ću, pre nego što završim s ovim, uspeti da istu stvar ponovim nekoliko puta; i stoga, o, čitaoc, kriviti me nemoj, jer tema je mnogo, a pamćenje ne može da ih drži na okupu i kaže 'ovo preskačem, jer sam već napisao'. I budući da želim da izbegnem ovakvu grešku, biće neophodno, kako bih predupredio ponavljanja, da u svakoj prilici kad želim da prepisem papyrus, uvek pročitam prethodni deo, i to naročito zbog dugog vremena koje je prošlo između sastavljanja jednog i drugog.“ Izvesne stranice u okviru rukopisa u Britanskom muzeju kao da su uistinu mnogo starije od ove uvodne rečenice, a celo mnoštvo rukopisa, što može da se vidi iz vremenskih odrednica u njima, protežu se na period od četrdesetak godina, od Leonardove mladosti do poznih godina. Započeo ih je u vreme svog prvog boravka u Firenci, a i dalje ih je dopunjavao u Amboazu.

Sadržaj ove „zbirke bez reda“ toliko je raznolik da onemogućava bilo kakav pokušaj formalne klasifikacije. Pored brojnih fragmenata pisama, ličnih zapisa, beleški koje se odnose na njegov

¹ Preveo Milan Miletić.

rad kao umetnika i fragmenata imaginativne prirode, koji se u njima nalaze, ona bez premca predstavlja najpotpuniji zapis o njegovoj mentalnoj aktivnosti, za koju može da se, bez preterivanja, kaže da se proteže na praktično sve oblasti ljudskog znanja. Ovi rukopisi u izvesnom smislu služe da predstavljaju um na delu, zaokupljen istraživanjem, iznošenjem pretpostavki i beleženjem pojava, prilagođavanjem za sopstvene potrebe, u meri u kojoj to ljudski instrument može, ogromnih sila Prirode.

On je zamislio mnoštvo rasprava koje je trebalo da obuhvate rezultate ovih istraživanja. Beleške u samim rukopisima ukazuju na različite etape njihovog sastavljanja. Neke i dalje postoje u manje-više potpunom obliku. Redosled uređenja fragmenata drugih beleški, sada je samo stvar pretpostavki. U rukopisima iz Vindzora, koji se uglavnom bave anatomijom, beleška datirana na 2. april 1489. godine, govori o sastavljanju knjige „O čovekovoј figuri“. Rukopis koji je Ambrozijanskoј biblioteci predao kardinal Federiko Borromeo, danas Rukopis C Francuskog Instituta, koji predstavlja raspravu o svetlosti i senci, sadrži napomenu da „Na dan dvadeset trećeg aprila 1490. godine, započinjem ovu knjigu i ponovo je započinjem s konjem“ – pri čemu je ovo drugo odnosi na statuu Franćeska Sforca na konju. U avgustu 1499. godine, beleška u Atlantskom kodeksu svedoči o tome da je tada pisao „o kretanju i težini“. Ovi datumi su, međutim, od relativno malog značaja, zbog toga što mu je svaka od ovih tema zaokupljala misli tokom dugih godina. Prve dve stvari u početku su činile deo umetnikove kompletne opreme, onako kako ju je Leonardo shvatao: treća je pronašla praktično ishodište u njegovim poduhvatima u izgradnji kanala u Lombardiji, Toskani, Romanji i na drugim mestima. U vezi s prvom od ove dve grane njegovih aktivnosti, može da se navede rasprava o prirodi vode, koja je ranije bila u posedu erla od Lestera, a istovetna tema takođe se, između ostalih, razmatra i u rukopisu F, u Francuskom Institutu, koji je prema belešci započet u Milanu 12. septembra 1508. godine.

Rukopisi, kao celina, slikovito su opisani u dnevniku izvesnog Antonija de Beatisa, sekretara kardinala od Aragona, koji je sa svojim pokroviteljem posetio Leonarda u Amboazu, oktobra 1517. godine. Tada su slikareva životna tumačenja bila okončana, a on živio s Franćeskom Melcijem i svojim slugom Batistom de Vila-

nijem u palati Klu Lu, poklonu kralja Fransoa I. Dnevnik prenosi da je svojim gostima pokazao tri slike, svetog Jovana, Bogorodice sa svetom Anom i portret firentinske dame, izrađen po narudžbini Đuljana de Medičija, koji danas ne može da se identifikuje. Dalje se u dnevniku iznosi da mu je paraliza oduzela desnu ruku i da stoga više ne može da slika s onakvom strašću kao ranije, ali se i dalje zaokuplja crtanjem i podučavanjem drugih. (Može li da se zaključi da je u tom slučaju crtao levom rukom? Ako je tako, verovatno je levu ruku koristio i kod rukopisa, koji su ispisani unatraške.)

„Ovaj gospodin je“, nastavlja autor dnevnika, „o anatomiji pisao tako detaljno, prikazujući na ilustracijama ruke i noge, mišiće, živce, vene, ligamente, creva i sve drugo što se odnosi na tela muškaraca i žena, o čemu može da se raspravlja, i to na način na koji to još niko drugi nije uradio. Sve ovo videli smo sopstvenim očima; i rekao je da je secirao više od trideset tela, i muškaraca i žena, svih uzrasta. Takođe je pisao o prirodi vode, o ronilačkim mašinama i o drugim stvarima, koje je izložio u beskrajnom broju svezaka, sve na običnom jeziku, što će, ako budu objavljene, biti isplativo i veoma prijatno.“

Ovaj opis rukopisa – jedini od strane očevica za Leonardovog života – navodi na pretpostavku da je, ako ne u potpunosti, u svakom slučaju najveći deo njih bio u Leonardovom posedu u vreme kada je otišao u Francusku, kao i to da su se nalazili u Kluu, u vreme njegove smrti.

Rukopisi su potom prešli u posed Frančeska Melcija, kome je Leonardo u svom testamentu, datiranom na 23. april 1518. zaveštao „zauzvrat za prethodne usluge i naklonosti“, „sve knjige koje pomenuti zaveštavalac u tom trenutku poseduje, zajedno s drugim dokumentima i portretima, koji se tiču njegove umetnosti i slikarskog poziva.“ Melci se vratio u Milano nedugo posle Leonardove smrti i poneo rukopise sa sobom, a četiri godine kasnije neki Alberto Bendedeo, u pismu upućenom iz Milana Alfonsu d’Esteu, napominje da veruje da je Melci, koga je Leonardo označio svojim naslednikom, bio u posedu „onih njegovih beleški o anatomiji i mnogim drugim divnim stvarima.“

Vazari je posetio Milano 1566. godine i navodi da je Melci, koga je sreo, i koji je tad bio „divan i prijatan starac“ posedovao ve-

liki deo Leonardovih radova iz anatomije čovekovog tela i čuvao ih s velikom pažnjom, kao da su relikvije. Neki rukopisi su već u to vreme prešli u posed drugih, jer Vazari za neke od njih, u kojima se razmatraju slikarstvo i metode crtanja i bojenja, kaže da su bili u posedu izvesnog milanskog slikara, čije ime ne pominje. Briga o rukopisima koji su bili u Melcijevom posedu, prestala je s njegovom smrću, godine 1570. Nekoliko godina kasnije Melcijevi naslednici ni na koji način nisu ograničili delovanje izvesnog Lelija Gavardija di Azole, tutora u Melcijevoj porodici, koji je sa sobom, u Firencu, poneo trinaest svezaka rukopisa, kako bi ih stavio na raspolaganje velikom vojvodi Francésku. Vojvodina smrt, međutim, omela je sporovođenje ovog nauma, a Gavardi je posle toga sveske poneo sa sobom u Pizu. Đovani Ambrođo Macenta, iz Milana, koji je u to vreme studirao pravo na Univerzitetu u Pizi, istupio je protiv Gavardija zbog njegovog ponašanja i to s takvim uspehom da je po povratku u Milano 1587. godine poneo sveske sa sobom, kako bi ih vratio porodici Melci. I tad je, međutim, pri pokušaju da sprovede ovu dužnost, doktor Oracio Melci bio toliko zadivljen njegovom pažnjom u toj stvari da mu je poklonio svih trinaest svezaka, saopštavajući mu i to da poseduje još mnogo drugih Leonardovih crteža koji, nezbrinuti, leže na tavanima njegove vile u Vapriju. Godine 1590. Đovanni Ambrođo Macenta pristupio je Barnabitskom redu i zatim je sveske razdelio svom bratstvu. Izgleda da se o tom slučaju govorilo donekle otvorenije, pa je shodno tome, prema izveštaju Ambrođa Macente, mnoge ljude spopala želja da se domognu sličnog blaga, a Oracio Melci je drage volje poklanjao crteže, glinene modele, anatomske studije i druge dragocene relikvije iz Leonardovog studija.

Među ostalima, koji su tako došli u posed Leonardovih dela, bio je i vajar Pompeo Leoni, koji je bio u službi kralja Španije. On je kasnije nagovorio Oracija Melcija, obećanjem da će mu pribaviti zvanične počasti i povlastice, da utiče na Gvida Macentu, u čijem su se posedu rukopisi nalazili, da povрати sveske Leonardovih rukopisa kako bi mogao da ih predstavi Filipu II. Melcijeva nastojanja pokazala su se kao uspešna kod vraćanja sedam svezaka, a tri od preostalih šest svezaka, zatim su prešla u posed Pompea Leonija, po smrti jednog od Macentijevih. Od preostale tri, jedna je prema izveštaju Macente bila predata kardinalu

Federiku Boromeu i zatim preneti u Ambrozijansku biblioteku, koju je ovaj osnovao 1603. godine; druga je bila predata slikaru Ambrođu Fidiniju, koji ju je kasnije zaveštao Erkolu Bjankiju; posle toga našla se u posedu Džozefa Smita, engleskog konzula u Veneciji, a prodajom njegovih stvari 1759. godine svi zapisi o toj svesci se okončavaju; treća je bila predata Karlu Emanuelu, vojvodi od Savoje, i o njenoj daljoj sudbini ne zna se ništa. Profesor Govi izneo je pretpostavku da je možda izgorela u jednom od požara, koji se dogodio u Kraljevskoj biblioteci u Torinu 1667. ili 1679. godine.

Neke sveske rukopisa koji su prešli u posed Pompea Leonija, on je zatim isekao, kako bi od listova obrazovao jednu veliku knjigu, zajedno s izvesnim crtežima koje je nabavio iz vile Melcijevih u Vapriju. Ova sveska, zbog svoje veličine poznata kao Atlantski kodeks, obuhvata četrsto dva lista i više od hiljadu sedamsto crteža, dok na koricama stoji natpis:

DISEGNI DI MACHINE ET
DELLE ARTI SECRETI
ET ALTRE COSE
DI LEONARDO DA VINCI
RACOLTI DA
POMPEO LEO
NI

Očigledno, kolekcionarski poriv pokazao se kod Pompea Leonija jačim od njegove prvobitne namere. On je kasnije boravio u Madridu, gde je radio na bronzanim statuama za kraljevske grobnice u Eskurijalu, ali nema dokaza koji svedoče o tome da je bilo koji od Leonardovih rukopisa prepustio Filipu II. Atlantski kodeks ostao je u njegovom posedu sve do njegove smrti 1610. godine, a zatim je prešao na njegovog naslednika Polidora Kalčija, koji ga je 1625. godine prodao grofu Galeacu Arkonatiju. Dva Leonardova rukopisa u posedu Pompea Leonija bila su na popisu njegovih stvari prodatih posle njegove smrti u Madridu, a kupio ih je Don Huan de Espina. Izgleda kao verovatno da su drugi rukopisi u posedu Pompea Leonija prešli na njegovog naslednika Kalčija, a od njega dospeli u posed grofa Arkonatija, zbog toga što je ovaj drugi, godine 1636. poklonio Ambrozijanskoj biblioteci u Milanu dva-

naest svezaka Leonardovih rukopisa. Sveska koju je Macenta poklonio kardinalu Federiku Boromeu već se 1603. godine nalazila tamo, a 1674. još jedna sveska Leonardovih rukopisa dodata je kao poklon grofa Oracija Arčintija.

Od dvanaest rukopisa, pobrojanih u povelji o poklonu grofa Arkonatija Ambrozijanskoj biblioteci, drugi je zatim izgubljen, a peti odnet iz biblioteke – a taj je, kao što opis pokazuje, identičan Leonardovom rukopisu koji je oko 1750. godine, od izvesnog Gaetana Kaćija iz Novare kupio Karlo Trivulcio, a danas je u posedu princa Trivulcija u Milanu. Preostalih deset rukopisa iz Arkonatijevog poklona, zajedno s dva, kardinala Federika Boromea i grofa Arčintija, nalazili su se u Ambrozijanskoj biblioteci do 1796. godine. Tada se, uz ove, nalazio i rukopis od deset listova, koji je razmatrao oko, čije je poreklo nepoznato, ali za koji se pretpostavlja da je bio zamenjen rukopisom koji se sada nalazi u kolekciji princa Trivulcija. Svih ovih trinaest rukopisa bilo je 1796. godine preneto u Pariz, shodno uredbi Bonaparte kao vrhovnog zapovednika Italijanske vojske od 30. floreala god. IV (19. maja 1796), kojom je bilo predviđeno imenovanje zastupnika sa zadatkom da odabere one slike i druga umetnička dela dostojna prebacivanja u Francusku. Reči uredbe kojom se odobrava i opravdava prebacivanje, privlače pažnju naivnošću svog Źβρϋϋ.² „Svi ljudi od duha“, glasile su, „svi koji su se istakli u Republici učenih su Francuzi, koja god zemlja da ih je rodila“. (Tous les hommes de génie, tous ceux qui ont obtenu un rang distingué dans la république des lettres, sont Français, quel que soit le pays qui les ait vus naître.)

Atlantski kodeks našao se u Narodnoj biblioteci (Bibliothèque Nationale) u Parizu, u avgustu 1796. Preostalih dvanaest svezaka rukopisa povereno je na čuvanje Francuskom Institutu. Godine 1815. austrijski ambasador, kao predstavnik Lombardije, podneo je zahtev za vraćanje svih Leonardovih rukopisa. Zahtevu je udovoljeno u vezi sa Atlantskim kodeksom, koji je zatim vraćen u Ambrozijansku biblioteku u Milanu, ali je učinjen previd s dvanaest svezaka u biblioteci Francuskog Instituta, koje su tamo i ostale.

Po dolasku u Francusku rukopise je opisao Đ. B. Venturi, i zatim ih označio slovima na osnovu kojih su se kasnije raspoz-

² Oholost (gr.).

navali. Njihov ukupan broj izneo je četrnaest, jer se u rukopisu B nalazio dodatak od osamnaest stranica koji je mogao da se posmatra odvojeno i smatra četrnaestom sveskom.

Ovaj rukopis istovetan je rukopsu broj 3 iz Arkonatijevego poklona, za koji se kaže da na kraju ima mali „volumetto“ od osamnaest stranica, s raznim matematičkim skicama i crtežima ptica. Ovaj „volumetto“ izgleda da je, kako Venturi predlaže, u izvesnoj meri razmotrio grof Guljelmo Libri, koji je često imao pristup rukopisima u Francuskom Institutu u prvoj polovini devetnaestog veka i koji ga je očigledno ukrao u izvesnom trenutku pre 1848. godine, kada je i otkriven njegov nestanak. Godine 1868. Libri ga je prodao grofu Đakomu Manconiju iz Luga, a 1892. godine ga je od naslednika grofa Manconija nabavio M. Sabašnjikov, koji ga je sledeće godine objavio kao *II Codice sul Volo degli Uccelli* (izdanje „Piumati e Sabachnikoff“, Pariz, 1893). Posle toga poklonjen je Kraljevskoj biblioteci u Torinu.

Dva druga Leonardova rukopisa, od šezdeset osam i dvadeset šest strana ponaosob, danas u Narodnoj biblioteci (br. 2038 i 2037), mora da su prvobitno bila deo rukopisa A i B u Francuskom Institutu. Oni se podudaraju i po dimenzijama stranica i po temama koje obrađuju, a kad se ukupan broj njihovih listova doda rukopisima A i B ponaosob, ne stiže se do potpunog broja listova koje su ova dva rukopisa imala godine 1636, shodno onom što je predloženo u Arkonatijevoj povelji o poklonu.

Ova dva rukopisa u Narodnoj biblioteci prethodno su se nalazila u zbirci preminulog grofa od Ašburnama, koji ih je 1875. godine kupio od grofa Librija, od koga je, kako smo videli, grof Manconi nabavio „volumetto“ – „O letu ptica“. Sakaćenje rukopisa A i B iz Francuskog Instituta i nestanak 'volumetto' prvi put su otkriveni 1848. Nemoguće je oteti se utisku da je postupak u svakom slučaju delo grofa Librija. Dva rukopisa iz Narodne biblioteke uključena su u izdanje rukopisa Francuskog Instituta, objavljenog u faksimilu, s transkripcijom i francuskim prevodom M. Raveson-Molijena, u šest knjiga (Pariz, 1880–91).

Atlantski kodeks takođe je objavljen u faksimilu, s transkripcijom, pod rukovodstvom *Accademia dei Lincei*, u Rimu (1894–1904); a rukopis u posedu princa Trivulcija, koji se, kao što smo videli, prethodno nalazio u Ambrozijanskoj biblioteci kao Arkonatovo za-

veštanje, objavljen je u faksimilu, s transkripcijom gospodina Beltramija (Milano, 1892).

Sad bismo mogli da razmotrimo Arkonatijevo zaveštanje iz druge vizure. Grofova velikodušnost ovekovečena je sledećim natpisom koji je, u mermeru, postavljen na zidu stepeništa Ambrozijske biblioteke:

LEONARDI. VINCI
MANU. ET. INGENIO. CELEBERRIMI
LUCUBRATIONUM. VOLUMINA. XII
HABES. O. CIVIS
GALEAZ. ARCONATUS
INTER. OPTIMATES. TUOS
BONARUM. ARTIUM. CULTOR. OPTIMUS
REPUDIATIS. REGIO. ANIMO
QUOS. ANGLIAE. REX. PRO. UNO. TANTUM. OFFEREBAT
AUREIS. TER. MILLE. HISPANICIS
NE. TIBI. TANTI. VIRI. DEESSET. ORNAMENTUM
BIBLIOTHECAE. AMBROSIANA. CONSECRAVIT
NE. TANTI. LARGITORIS. DEESSET. MEMORIA
QUEM. SANGUIS. KUEM. MORES
MAGNO. FEDERICO. FUNDATORI
ADSTRINGUNT
BIBLIOTHECAE. CONSERVATORES
POSUERE
ANNO MDCXXXVII

„Blistav (hvalisav) natpis“ – kako je opisan u *Sećanjima Džona Evelina* – prirodno, privukao je pažnju engleskih putnika. Evelin beleži da nije uspeo da pogleda rukopise kad je posetio Milano 1646. godine, zahvaljujući tome što je njihov čuvar bio odsutan i pošto je sa sobom poneo ključeve, ali navodi da ga je lord maršal, erl od Arundela, obavestio da su svi bili mali, osim jedne knjige, velikog folio formata u kojoj je bilo četiri stotine listova, „prepunih škrabotina Indijanaca“, i „dok“, kaže on, „natpis ostavlja utisak da je naš kralj Čarls za njih ponudio 1000 funti, Njegova milost me je obavestio da je upravo on lično s Galeacom pregovarao bilo za sebe bilo za račun kralja i uz njegovu dozvolu, a da je vojvoda od

Preambula

Ako, uistinu, nemam prava da navodim iz autora, za razliku od njih, onda je daleko uzvišenija i vrednija stvar tumačiti na osnovu oglada, koji je videlo onima koji su njime ovladali. Oni se šepure, naduto i pompezno, okićeni i ukrašeni, ne sopstvenim trudom, nego trudom drugih, pa će čak i meni odbiti da priznaju trud. I ako preziru mene, inovatora, koliko bi prekora trebalo da upute sebi, jer oni inovatori nisu, nego samo trube i ponavljaju ono što su drugi postigli?

One koji su inovatori i posrednici između Prirode i Čoveka, u poređenju s onima koji prepričavaju i obelodanjuju radove drugih, treba jednostavno posmatrati kao predmet ispred ogledala u poređenju s njegovim odrazom u ogledalu, ono prvo kao stvar samu po sebi, ono drugo kao ništa: kao ljude čiji je dug prirodi mršav, jer oni izgleda samo pukom slučajnošću nose ljudsko obličje, i da nije ovoga, čovek bi ih lako ubrojao u čopor divljih zveri.

C. A. 117 r. b

Uviđajući da ne mogu da izaberem nijednu stvar od velike koristi ili zadovoljstva, jer su moji prethodnici već, kao sopstvene, prisvojili sve korisne i nezaobilazne teme, postupiću kao neko ko, zbog sopstvenog siromaštva, na vašar stiže poslednji, i budući da ni na kakav drugi način nije u stanju da se opskrbi, izabira sve one stvari koje su već viđene ali nisu taknute, nego su

odbačene budući da su od male važnosti. S takvom prezrenom i odbačenom robom – ostacima od silnih nakupaca – natovariću svoj skroman zavežljaj i s njim ću poći na svoj put, udeležujući, istina, ne po velikim gradovima, nego po bednim zaseocima, primajući nagradu kakva i dolikuje stvarima koje nudim.

Potpuno sam svestan činjenice da to što nisam čovek od književnog zanata može izvesne ohole osobe da navede na pomisao da bi s pravom mogle da me kude, iznoseći tvrdnju da sam čovek bez knjiškog znanja. Bezumnog li sveta! Ne znaju li da, kao što se Marije obratio rimskim patricijima, mogu da uzvratim izrekom: „Zar oni koji se kite trudom drugih, meni da ne priznaju moj sopstveni trud?“ Reći će da zbog nedostatka knjiškog znanja ne mogu podesno da izložim ono o čemu žudim da pretesam. Zar ne znaju da moje teme, da bi bile izložene, zahtevaju iskustvo, nikako tuđe reči? I budući da je iskustvo bilo učiteljica svakog ko je valjano pisao, i ja ga uzimam za svoju učiteljicu, i njoj se obraćam za svaku stvar.

Mnogi će poverovati da s razlogom mogu da me kude, tvrdeći da moji dokazi protivreče autoritetu izvesnih ljudi koji su zavredeli silan ugled na osnovu svojih neproverenih sudova, ne uzimajući u obzir da su moji zaključci nastali kao ishod jednostavnog i jasnog ogleda, koji je prava učiteljica.

Ta pravila omogućavaju vam da razlikujete istinito od lažnog, i da tako sebi predočite samo stvari koje su moguće i trezvene; uz to, sprečavaju vas da navučete veo neukosti, koji vas neće odvesti nikud, zbog čega ćete u očajanju pasti u melanholiju.

Prirodna žudnja čestitog čoveka jeste znanje.

Znam da će mnogi ovo nazvati beskorisnim radom, i biće da su to upravo oni o kojima Demetrije kaže da je manje uzimao u obzir vetar nastao od reči iz njihovih usta, a više onaj koji je dopirao iz njihovih skrovitijih delova: ljudi koji žude isključivo za materijalnim bogatstvom i raskoši, i koji su potpuno lišeni bilo kakve žudnje za mudrošću, hranom i jedinim pravim bogatstvom duše. Jer, kao što je duša daleko vrednija od tela, isto tako duševna blaga daleko su vrednija od onih telesnih. I često, kad

vidim da neko od tih ljudi uzima ovaj rad u ruke, pitam se neće li ga kao majmun prineti nosu i upitati me nije li to nešto za jelo.

C. A. 119 v. a

Započeto u Firenci, u kući Pjera di Braća Martelija, na dan 22. marta 1508. godine. Ovo će biti zbirka bez reda, sastavljena od mnogo listova koje ovde prepisujem, nadajući se, pored toga, da ću ih postaviti na odgovarajuća mesta, prema temi koju razmatraju; i verujem da ću, pre pre nego što završim s ovim, uspeti da istu stvar ponovim nekoliko puta; i stoga, o, čitaoče, kritički me nemoj, jer tema je mnogo, a pamćenje ne može da ih drži na okupu i kaže „ovo preskačem, jer sam već napisao“. I budući da želim da izbegnem ovakvu grešku, biće neophodno, kako bih predupredio ponavljanja, da u svakoj prilici kad želim da prepisem pasus, uvek pročitam prethodni deo, i to naročito zbog dugog vremena koje je prošlo između sastavljanja jednog i drugog.

B. M. 1 r.